

CSALÁDI VÁLLALKOZÁS FOLYTATÁSA VAGY SAJÁT VÁLLALKOZÁS INDÍTÁSA? A BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK FELTÉRKÉPEZÉSE

DR. REISINGER ADRIENN¹ – DR. KOVÁCS NORBERT²

Összefoglalás:

A GUESSSS 2011 nemzetközi kutatás részeként létrejött adatbázisra támaszkodva azt vizsgáljuk, hogy a magyar felsőoktatásban résztvevő hallgatók karrierelvárásaiban milyen szerepet tölt be a családi háttér. Az otthon látott viselkedés- és magatartásminták gyakran erős hatást gyakorolnak a gyermeki életútra. Kérdés, hogy a magyar felsőoktatási intézmények hallgatói vállalkozói ambícióit milyen mértékben határozza meg az otthonról hozott minta és mennyire befolyásolja az oktatási intézmények hatása?

Tanulmányunkban először röviden bemutatjuk, hogy kik azok a hallgatók, akik potenciálisan érintettek lehetnek a vállalkozások alapításában és a családi vállalkozások utódlási kérdéseiben. Ezután kitérünk arra, hogy mely tényezők befolyásolták a hallgatókat a vizsgált kérdésben.

Kulcsszavak:

vállalkozás alapítása, családi vállalkozás folytatása, karrierelvárások

Summary:

In this paper we investigate the effect of family background on carrier choice intentions of Hungarian students based on the database of *GUESSSS 2011* international survey. Models, attitudes, morals from home often exert significant influence on children's walk of life. Our research focuses on the strength of familial and institutional effects on students carrier choice expectations. In the first part of this study we show the students who are potential involved in starting or keep on family enterprise. The next part of our study deals with the influential factors of carrier choice expectations of Hungarian students.

Keywords:

start a new enterprise, keep on the family enterprise, carrier choice intentions

¹ egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem, radrienn@sze.hu

² egyetemi tanársegéd, Széchenyi István Egyetem, kovacs@szek.hu

A GUESSS nemzetközi kutatás rövid bemutatása

A felsőoktatási hallgatók körében végzett, vállalkozói aktivitást vizsgáló nemzetközi kutatásba Magyarország 2006-ban kapcsolódott be (Global University Entrepreneurial Spirit Students' Survey: GUESSS projekt), eddig összesen 3 évben (2006, 2008, 2011) került sor kérdőíves vizsgálatra. Mivel tanulmányunkban a 2011-es évre vonatkozó kérdőív segítségével létrehozott adatbázist használtuk fel elemzésünkhöz, így röviden bemutatjuk a kérdőívet kitöltők jellemzőit.

A 2011-ben Magyarországon 5 677 hallgató töltötte ki a kérdőívet. A kitöltők 59,4%-a nő volt, 70%-a 24 évnél fiatalabb. A 31 évesnél idősebb korosztály 13,3%-kal képviseltette magát. Összesen 23 hazai felsőoktatási intézményben töltötték ki a kérdőívet, melyek közül öt magán fenntartású volt 2011-ben. A legtöbb kitöltött kérdőív a Pécsi Tudományegyetemről érkezett vissza, összesen 757 főtől, mely az összes kitöltő 13,3%-át jelentette. Ha az intézményeken belüli kitöltési arányt nézzük, akkor a pécsi egyetem hallgatóinak kitöltési aktivitása közepesnek mondható, a legnagyobb arányban a Gábor Dénes Főiskola (7,8%) és az EDUTUS Főiskola (7,5%) hallgatói töltötték ki a kérdőívet. Összesen a 23 intézmény hallgatóinak 1,9%-a töltötte ki a kérdőívet, a fentiek alapján a két említett főiskola és még néhány másik intézmény egyértelműen felülreprezentált a mintában, ráadásul volt négy olyan intézmény, ahol a kitöltők száma nem haladta meg az 5 főt. Ennek ismeretében megállapításainkat az 5 677 hallgatóra, illetve a tanulmány témája alapján belőlük képzett alcsoportra vonatkozóan fogalmazzuk meg. A felmérésben résztvevő hallgatók legnagyobb része az alapképzésben (Bachelor) vett részt, 13,4%-uk mester szakon, 1,1%-uk doktori képzésben, míg 0,3%-uk egyéb formában tanult. A kitöltők több mint a fele (57,2%) egy vagy két éve tanul az adott intézményben, de nem elhanyagolható a négy vagy annál több éve tanulók aránya sem (22,6%). A hallgatók közel egy harmada gazdasági képzésben vesz részt, ezenkívül meghatározó a mérnöki és informatikai terület is.

Módszertani háttér

Kutatásunk középpontjában a magyarországi felsőoktatási hallgatók közvetlenül a tanulmányok befejezésére illetve 5 évvel későbbre vonatkozó karrierelvárásai állnak. A GUESSS 2011-es adatbázisa alapján azt vizsgáljuk, hogy milyen tényezők gyakorolnak hatást a magyarországi felsőoktatási intézmények megkérdezett hallgatói rövid-, (közvetlenül a tanulmányok befejezését követő) valamint középtávú (öt évvel a tanulmányok befejezését követő) karrierelvárásaira, várakozásaira. Különösképpen arra voltunk kíváncsiak, hogy a karrierelvárásokat, ezen belül is a vállalkozásalapítási-, folytatási törekvéseket milyen mértékben befolyásolják az otthonról hozott minták és mennyire az intézményi tanulás.³ *Hipotézisünk* az, hogy az otthon látott minta erősebb hatást gyakorol a vállalkozói karrierelvárásra, mint az intézményi tanulás mindkét időpontra vonatkozóan, vagyis a vállalkozói karrierelvárásokra vonatkozó értékeket inkább a családi háttér, mint a felsőoktatási intézmény befolyásolja.

A vizsgálatba bevont változókat alapvetően *négy* csoportra oszthatjuk. A *demográfiai változók* alatt az életkort, a családi állapotot, valamint a válaszadó nemét értjük. A *családi hatást* két összevonással, átalakítással képzett változó testesíti meg: a *családi hatás*, valamint a *családi összetartozás*. Az *intézményi hatást* három összevonással, átalakítással képzett változó hivatott megjeleníteni: az *előadások gyakorlatok létezése*, a *tudományterület*, valamint

³ A tudományos érdeklődés határát nyilvánvalóan kökeményen határozza meg az adatbázis jelentette korlát, mely a családi háttér elemzését meglehetősen korlátozottan teszi lehetővé.

a képzési szint. A függő változók a karrier-elképzelések közvetlenül a tanulmányok után, illetve öt évvel e végzést követően (1. táblázat).

1. táblázat.
Az elemzésbe bevont változók

Helye a modellben	Változó típusa	Neve	Változó kódok
Független (magyarázó)	Eredeti*	nem	Zq1_2
		családi állapot	Zq1_3
		kor	Zq1_1_age
	Transzformált**	családi hatás	Znewq6_1_2
		családi összetartozás	Znewq_7
		előadások gyakorlatok létezése	Ze_gy_1
		tudományterület	Znewq2_4
		képzési szint	Znewq2_2
		foglalkozás közvetlenül a tanulmányok után ***	newq3_1_1
		foglalkozás öt évvel a tanulmányok után****	newq3_1_2

* a modellfuttatás során a standard értékekkel dolgoztunk

** a transzformált sorokban olyan változókat látunk, melyek skáláját már a standardizálás előtt módosítottuk, illetve több változó került összevonásra

,* a függő változó esetében a nem metrikus (ez esetben nominális) skálát változatlanul hagytuk

A hipotézis tesztelésére négy modellt építettünk. A modell tesztelésre alkalmas a polichotóm regresszió, a modell szignifikanciáját likelihood-arány-, a paraméterek hatásának szignifikanciáját Wald-tesztel ellenőriztük. Mindegyik esetben az alkalmazott kategóriát tekintettük referenciakategóriának. Az 1. és 2. modell segítségével a rövid- és hosszú távú karrierelvárásokat befolyásoló tényezőket vizsgáltuk a teljes minta esetében, míg a 3. és 4. modell esetében ugyanezt tettük csak a teljes minta egy általunk kiválasztott csoportján: a minta vállalkozói háttérrel rendelkező része esetében végeztünk elemzést (a 2006-os mintán nemzetközi szinten a vállalkozói háttérrel rendelkezők esetében végeztek elemzést Zellweger és társai [2011]).

A hallgatók rövid- és középtávú karrierelvárásai

A kutatásunk során a karrierválasztási szándék vizsgálatra került közvetlenül a tanulmányok után és 5 évvel a befejezést követő időszakra vonatkozóan is a teljes mintára és a vállalkozói szülői háttérrel rendelkezők esetében (2. táblázat). Szembetűnő a különbség az alkalmazottként való munkavállalás és a saját vállalkozás alapítása között. Míg közvetlenül a tanulmányok befejezése után a hallgatók 51%-a szeretne KKV-knál és nagyvállalatoknál elhelyezkedni, addig a tanulmányok után 5 évvel ez már csak a válaszadók 1/5-ére igaz. Az átrendeződés a saját vállalkozás alapításának rovására történt, míg a tanulmányok befejezése után a hallgatók 5%-a jelölte meg ezt a lehetőséget, addig 5 évvel későbbre vonatkozóan már több mint 25%. Családi vállalkozás folytatásával a hallgatók csak nagyon kis százaléka kacérkodik (3 és 3,8%), annak ellenére, hogy potenciálisan a hallgatók negyedének családja érintett saját vállalkozásban. A szűkebb mintára vonatkozóan megállapítható, hogy a tendenciák szinte azonosak, azonban érthető módon (vállalkozói családi háttér) az

alkalmazotti létben gondolkodók aránya kicsivel alacsonyabb, míg a vállalkozást indítást tervezők és a családi vállalkozást folytatni kívánók estében magasabb, utóbbi estben közel 5 százalékponttal.

2. táblázat.

Karrierválasztási szándék a tanulmányok után közvetlenül és 5 évvel, n=5 677, n=1 451, %

	Hol?	Tanulmányok után		5 évvel a tanulmányok után	
		Teljes sokaság,	Vállalkozói családi háttér	Teljes sokaság	Vállalkozói családi háttér
Alkalmazottként	kis- és középvállalkozásnál (1 és 249 alkalmazott)	26,3	23,5	4,4	3,9
	nagyvállalatnál (250 fő felett)	24,7	22,9	16,2	13,4
	egyetemen, kutatóintézetben	5,4	4,7	4,5	3,9
	közsférában	12,0	9,6	6,7	4,8
Alapítóként	meglévő saját vállalkozás folytatása	2,8	4,3	4,6	6,4
	saját vállalkozás alapítása	5,0	7,4	25,9	27,5
	szabadúszóként	2,1	3,0	4,4	4,8
	franchise üzletet nyitni	,4	,3	2,6	2,8
Örökösként	családi vállalkozás folytatása	3,0	8,3	3,8	9,6
	olyan vállalat átvétele, ami nem a családé	,9	,8	4,4	4,6
Egyéb	nem szakmai karrier	7,1	6,1	8,5	7,4
	nem tudom	7,5	6,4	9,8	7,6
	más	2,8	2,5	4,2	2,9
	Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: GUESSS 2011 felmérés

A karrirelvárásokat befolyásoló tényezők

A fejezet célja, hogy áttekintést adjon a hallgatók karrirelvárásait meghatározó szignifikáns tényezőkről rövid- és középtávra vonatkozóan. Először bemutatjuk a 4 modell futtatása során kapott eredményeket (3. táblázat), majd röviden értékeljük a szignifikáns elemeket.

3. táblázat.

A karrierelvárásokat befolyásoló tényezők (a polichotóm regresszió nevezetes paraméterei)

		1. modell Exp(B) (WALD sig.)	2. modell Exp(B) (WALD sig.)	3. modell Exp(B) (WALD sig.)	4. modell Exp(B) (WALD sig.)
egyéb-bizonytalan	Intercept	(0,000)	(0,000)	(0,000)	(0,004)
	Zq1_2	1,258 (0,000)	1,21(0,000)	1,272 (0,002)	1,24 (0,006)
	Zq1_3	1,012 (0,803)	0,99 (0,818)	1,129 (0,265)	0,963 (0,735)
	Zq1_1_age	0,989 (0,829)	1,080 (0,099)	0,798 (0,134)	0,947 (0,680)
	Znewq6_1_2	1,016 (0,680)	1,062 (0,123)	1,180 (0,096)	1,259 (0,029)
	Znewq_7	0,907 (0,005)	0,983 (0,632)	0,900 (0,155)	0,960 (0,588)
	Znew_e_gy_1	0,950 (0,168)	0,938 (0,083)	0,963 (0,642)	0,896 (0,183)
	Znewq2_4	0,910 (0,009)	1,029 (0,436)	0,962 (0,615)	1,063 (0,445)
	Znewq2_2	0,897 (0,005)	0,831 (0,000)	0,900 (0,236)	0,904 (0,215)
vállalkozás alapító	Intercept	(0,000)	(0,000)	(0,000)	(0,545)
	Zq1_2	0,815 (0,000)	0,920 (0,010)	0,785 (0,002)	0,921 (0,212)
	Zq1_3	1,046 (0,405)	0,946 (0,203)	1,039 (0,714)	0,921 (0,388)
	Zq1_1_age	1,207 (0,001)	1,025 (0,583)	1,075 (0,478)	1,033 (0,758)
	Znewq6_1_2	1,432(0,000)	1,206 (0,000)	1,333(0,004)	1,256 (0,014)
	Znewq_7	0,874(0,002)	0,975 (0,435)	0,883(0,087)	0,989 (0,867)
	Znew_e_gy_1	1,053(0,261)	1,051 (0,139)	1,185(0,032)	1,082 (0,265)
	Znewq2_4	0,913(0,061)	1,153 (0,000)	0,868 (0,088)	1,047 (0,516)
	Znewq2_2	0,887 (0,014)	0,878 (0,000)	0,876(0,135)	0,882(0,075)
vállalkozás folytató	Intercept	(0,000)	(0,000)	(0,000)	(0,000)
	Zq1_2	0,849 (0,040)	0,902 (0,165)	0,824 (0,047)	0,884 (0,221)
	Zq1_3	0,862 (0,250)	1,029 (0,769)	0,920 (0,597)	0,996 (0,977)
	Zq1_1_age	1,010 (0,937)	0,957 (0,683)	0,994 (0,968)	0,936 (0,682)
	Znewq6_1_2	2,116 (0,000)	2,135 (0,000)	1,311 (0,031)	1,649 (0,000)
	Znewq_7	1,119 (0,206)	1,070 (0,391)	1,276 (0,034)	1,279 (0,032)
	Znew_e_gy_1	1,030 (0,721)	1,232 (0,005)	1,182 (0,097)	1,213 (0,061)
	Znewq2_4	0,961 (0,645)	0,982 (0,819)	1,018 (0,870)	0,912 (0,394)
	Znewq2_2	0,922 (0,369)	0,930 (0,342)	0,885 (0,296)	0,902 (0,349)
<i>helyesen kategorizált esetek aránya:</i>		68%	40%	61%	42%
<i>Nagelkerke -R négyzet:</i>		7,2%	6,4%	5,3%	4,4%
<i>modell szignifikancia (likelihood arány teszt)</i>		0,000	0,000	0,000	0,000
<i>elemszám:</i>		5 677	5 677	1 451	1 451

referenciakategória: alkalmazott

A rövidtávon meghatározó szignifikáns tényezőket az 4. táblázat összefoglalóan mutatja be. A táblázat azt mutatja meg, hogy melyek azok a tényezők, amelyek pozitív és negatív irányban befolyásolják rövidtávon a hallgatók azon elvárásait, hogy az alkalmazotti létből átkerüljenek a vállalkozást alapító és folytató kategóriákba (a modell futtatása során, ahogy már említésre került az alkalmazotti lét, mint karrierelvárás volt a referencia kategória).

4. táblázat.

A közvetlenül a tanulmányok befejezésére vonatkozó karrierelvárásokat befolyásoló szignifikáns tényezők a vállalkozás alapításra és családi vállalkozás folytatására vonatkozóan, n=5 677; n=1 451

Vállalkozás alapító				Vállalkozás folytató			
n=5 677		n=1 451		n=5 677		n=1 451	
pozitív	negatív	pozitív	negatív	pozitív	negatív	pozitív	negatív
kor	nem	családi hatás	nem	családi hatás	nem	családi hatás	
családi hatás	családi összetartozás	előadások gyakorlatok létezése				családi összetartozás	
	tudományterület						
	képzettségi szint						

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés.

A teljes minta esetében megállapítható, hogy minél inkább idősebb egy hallgató annál inkább szeretne saját vállalkozást alapítani. A családi háttér is befolyásoló hatása is kimutatható. Ha legalább az egyik szülő vállalkozó, a válaszadó nagyobb valószínűséggel nevezi meg a vállalkozásalapítást, mint jövőjére vonatkozó karrierelvárást. Ez a kutatási eredmény egybecseng több külföldön végzett kutatási eredménnyel, mely szerint a családi vállalkozói háttér nagyobb valószínűséggel eredményez vállalkozói karriert (Davidsson 1995; Sherer et al. 1989; Brongenbenner 1986). Viszont az érdekes tény, hogy minél erősebb a családi összetartás, annál kevésbé vállalkozó szelleműek a hallgatók. Továbbá megállapítható, hogy inkább a férfiak és a 2011-ben alacsonyabb (tehát BSc, BA képzésben tanulók) képzési szinten és inkább társadalomtudományi képzési területen tanulók szeretnének vállalkozni. A vállalkozást folytatni kívánók esetében csak a családi hatás és a nem volt meghatározó tényező, vagyis a családi vállalkozást folytatni tervezők jellemzően férfiak vállalkozói szülői háttérrel.

Ha csak a vállalkozói szülői háttérrel rendelkezőket vizsgáljuk, megállapítható, hogy ha mindkét szülő vállalkozó, akkor nagyobb valószínűséggel lesz alapító az alkalmazott helyett a férfi hallgató, és ez esetben a hallgató vállalkozás indításra vonatkozó terveit pozitívan befolyásolják az intézményben tanultak is. Továbbá megállapítható, hogy a családi összetartozás itt pozitívan befolyásolja a hallgatók döntését a családi vállalkozás folytatására vonatkozóan, vagyis a szoros családi kötelékek inkább terelik a hallgatót a folytatás felé mint az alkalmazotti lét felé. Ezt a tényt fogalmazták meg Garcia és szerzőtársai is (2006 – idézi Málóvics–Vajda 2012, 386. o.), akik úgy gondolják, hogy a formális (vagyis intézményi) oktatás nem képes olyan tudás átadására, mint egy vállalkozói háttérrel rendelkező összetartó család.

Az 5. táblázat a középtávon befolyásoló szignifikáns tényezőket mutatja be az előző táblázatban ismertetett módszer alapján.

5. táblázat.

5 évvel a tanulmányok befejezése utánra vonatkozó karrierelvárásokat befolyásoló szignifikáns tényezők a vállalkozás alapításra és családi vállalkozás folytatására vonatkozóan, n=5 677; n=1 451

Vállalkozás alapító				Vállalkozás folytató			
n=5 677		n=1 451		n=5 677		n=1 451	
pozitív	negatív	pozitív	negatív	pozitív	negatív	pozitív	negatív
családi hatás	nem	családi hatás		családi hatás		családi hatás	
tudomány-terület	képzési szint			előadások gyakorlatok létezése		családi összetartozás	

Forrás: Kérdőíves kutatás alapján saját szerkesztés.

A teljes mintában egyértelműen pozitívan befolyásol a vállalkozói családi háttér mind a vállalkozást alapítani, mind a családi vállalkozást folytatni kívánók esetében (utóbbiak esetében akkor nagyobb a valószínűsége a folytatásnak, ha mindkét szülő vállalkozó). A közvetlenül a tanulmányok befejezését követő időszakra vonatkozó elvárásoktól eltérően jellemzően azon férfiak lesznek vállalkozást alapítók 5 évvel a tanulmányok befejezése után az alkalmazotti státusz helyett, akik 2011-ben gazdasági, műszaki képzési területen tanultak. Továbbá az egyetemeken, főiskolákon tanultak itt is befolyásoló tényező a vállalkozást folytatni szándékozók esetében, de nem a kisebb mintában, hanem a teljes sokaságban. Ez arra enged következtetni, hogy az intézményben tanultak közvetlenül a tanulmányok után még nem „érnek be”, mivel a hallgatók többsége a tanulmányok után még alkalmazott szeretne lenni, ezáltal tapasztalatokat gyűjteni, ezért úgy gondoljuk, hogy ez a tapasztalatgyűjtés kell ahhoz, hogy az elméleti tudást érdemben hasznosítani tudják a saját vállalkozás alapítása esetén. A vállalkozói szülői háttérrel rendelkezők esetében a szignifikánsan meghatározó tényezők a rövidtávú esethez hasonlóan a családi háttér, illetve az összetartó családi környezet.

Összegzés

Tanulmányunkban a GUESSSS 2011-es felmérés alapján létrejött hazai kérdőíves adatbázisra támaszkodva arra kerestük a választ, hogy a felsőoktatási hallgatók milyen karrierelvárásokkal rendelkeznek rövid- és középtávon, és melyek az ezeket befolyásoló szignifikáns tényezők. Hipotézisünk az volt, hogy a hallgatók karrierelvárásaira nagyobb mértékű hatást gyakorol az otthon látott minta, mint az oktatási intézményben megtanult ismeretek.

Megállapítottuk, hogy a hallgatók rövid- és középtávon teljesen máshogy képzelik el a jövőjüket. Rövidtávon, vagyis közvetlenül a tanulmányok befejezése után a hallgatók több mint a fele alkalmazásban képzelik el munkahelyi karrierjét, viszont középtávon már inkább saját vállalkozás indításában vagy a vállalkozói szülői háttérrel rendelkezők jelentős aránya a családi vállalkozás folytatásában gondolkodik. Az elképzeléseket befolyásoló tényezők közül a családi hatás mindegyik vizsgált modellben szignifikánsnak bizonyult. Kiderült, hogy a férfiak vállalkozás indítási törekvései erősebbek, mint a hölgyeké. Az oktatási intézmény hatása csak két esetben bizonyult szignifikánsnak. Egyrészt azon hallgatók esetében rövidtávon, akiknek az egyik, vagy mindegyik szülője vállalkozó, vagyis esetükben az otthon látott minta mellett befolyásoló tényezőként megjelenik a felsőoktatástól kapott tudás is. Másrészt középtávon a családi vállalkozást folytatni kívánó hallgatóknál, ami arra enged következtetni, hogy az egyetemeken és főiskolákon megszerzett tudás csak később, évekkal a tanulmányok lezárása után válik meghatározóvá a vállalkozói létben.

A tanulmány elején megfogalmazott hipotézisünket összességében tehát elfogadjuk, azaz a hallgatók rövid- és középtávú vállalkozói karrierelvárásaira az otthon látott minta erősebb hatást gyakorol, mint a felsőoktatási intézményekben elsajátított ismeret.

Irodalomjegyzék

- Bronfenbrenner, U. (1986): Ecology of the family as a context for human development : research perspectives. *Development Psychology*, 6., 723–742.
- Davidson, P. (1995): *Determinants of entrepreneurial intentions*. RENT IX. Workshop. Piacenza, Italy. http://eprints.qut.edu.au/2076/1/RENT_IX.pdf Letöltve: 2012. május 10.
- Garcia-Alvarez, E.–Lopez-Sintas, J. (2006): Founder-successor's transition: a model of coherent value transmission paths. In: Poutziouris, P. Z.–Smyrnios, K. X.–Klein, S. B. (eds.) *Handbook of research on family business*. Edward Elgar, Cheltenham, 237–252.
- Málovics É.–Vajda B. (2012): A családi vállalkozások főbb problémái. In: Bajmócy Z.–Lengyel I.–Málovics Gy. (szerk.) *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság*. JATEPress, Szeged, 378–393.
- Scherer, R. F.–Adams, J. S.–Carley, S. S.–Wiebe, F. A. (1989): Role model performance effects on development of entrepreneurial career preference. *Entrepreneurship Theory & Practice*, 1., 53–71.
- Zellweger, Thomas – Sieger, Phillip – Halter, Frank (2011) Should I stay or should I go? Career choice intentions of student with family business background. *Journal of Business Venturing*, 5., 521–536.